

Naturlig åbenbaring / naturlig gudserkendelse i Rom 1

Problemformulering:

Hvad mener Paulus, når han i Rom 1,21 siger, at hedningerne uden evangeliet kender Gud?

Eksegetisk og tematisk gennemgang af Romerbrevet

Vejleder: Peter V. Legarth

Afleveringsdato 01.06.11

Omfang: 8979

Af Simon Gaedt Poulsen

Indholdsfortegnelse

1. Indledning	s. 3
1.1. Fremgangsmåde og afgrænsning	s. 4
2. Begrebsdefinition ud fra et historisk overblik	s. 5
3. Oversættelse	s. 8
3.1. Kommentar	s. 8
4. Eksegese af Rom 1,18-22	s. 9
4.1. Kontekstanalyse	s. 9
4.2. Form og struktur	s. 9
4.3. Detailanalyse	s. 10
4.4. Undersøgelse af γνόντες τὸν θεὸν	s. 12
4.4.1. Løsningsmodel 1	s. 13
4.4.2. Løsningsmodel 2	s. 15
4.4.3. Løsningsmodel 3	s. 16
4.4.4. Løsningsmodel 4	s. 22
5. Perspektivering	s. 27
6. Konklusion	s. 30
7. Abstract	s. 31
8. Litteraturliste	s. 32
8.1. Bøger	s. 32
8.2. Artikler	s. 33
8.3. Supplerende litteratur	s. 35

1. Indledning

Talen om en naturlige gudserkendelse og en naturlig åbenbaring har været et relevant emne i kirken til alle tider, både fordi Bibelens selvvidnesbyrd ikke er fuldstændig tydelig omkring det, men også fordi filosofien og samfundets skiftende trends har påvirket overvejelserne. Jeg vil kortfattet give et historisk rids af problemstillingen senere i opgaven for at markere kirkens stillingtagen til spørgsmålet.

Emnet er aktuelt også for os i dag, fordi konsekvenserne af svaret på problemstillingen kan betvivle hele Folkekirkens grundlag og komme i direkte modstrid med Jesu egne ord

”Jeg er vejen og sandheden og livet; ingen kommer til Faderen uden ved mig” Joh 14,6

Det kan ske, når udtalelser som dem vi møder hos biskop Kjeld Holm får plads:

”Jeg har mødt både muslimer og buddhister, som har været ualmindeligt spændende og sympatiske at tale med, og det er bestemt muligt, at de har fundet den samme Gud gennem deres tro” (Kristeligt Dagblad 5. marts 2010).

Problemstillingen er altså relevant både på kirkeligt- og personligt plan, men min bevæggrund for at tage fat på emnet, er en umiddelbar frustration over, at Gud virker til at holde mennesket ansvarligt, fordi det ikke tilbeder og ærer Gud på baggrund af menneskets kendskab, jf. Rom 1,19. Det mennesket kan vide om Gud, har han åbenbaret for dem, siger Paulus i v. 19, men samtidig har han rundet det forrige afsnit af med at klargøre, at evangeliet er Guds åbenbaring til frelse for enhver som tror. Hvis evangeliet altså er det frelsende kendskab til Gud, hvad er det så for et kendskab, som her er åbenbaret for alle mennesker? Er der tale om naturlig åbenbaring, naturlig gudserkendelse eller er der ligefrem tale om et frelsende kendskab til Gud? Min opgave ligger i spændingsfeltet som γνόντες τὸν θεὸν (v. 21) åbner op for, nemlig spørgsmålet om hvorvidt kendskabet er at finde i andre religioner, skaberværket, historien, fornuften eller den almene moral. Er talen om en naturlig åbenbaring anelser om den treenige Gud, halve sandheder om evangeliet om Jesus Kristus som verdens frelser, eller er det løgn og bedrag, der fører til død og evig fordømmelse under Guds vrede?

Udfaldet af besvarelsen vil altså få konsekvenser på flere niveauer. I forhold til andre religioner vil det betyde en stillingtagen til sandhedsværdien i den pågældende religion, i forhold til mission over for hedninger vil det påvirke min intention og på det personlige plan vil det betyde en potentiel holdnings- og livsstils ændring afhængigt af udfaldet. Hvis biskop Kjeld Holm har ret, ser jeg ingen grund til at kæmpe for at fylde kirkebænkene op, det vil jo have den samme effekt, hvis f. eks. Moskeen eller Synagogen i stedet var samlingspunktet. Hvis det er tilfældet, bliver kristendommen ikke vigtig, men det gør religiøsitet i bred forstand i stedet, fordi det så at sige bare vil være en anden indgangsvinkel til kendskabet af Gud.

Opgaven vil være centreret omkring Rom 1,18-22 med fokus på eksegesen af afsnittet, samt perspektivering til corpus Paulinums tale om kendskab til Gud.

1.1 Fremgangsmåde og afgrænsning

Jeg vil begynde min fremstilling med begrebsdefinition af 'naturlig åbenbaring' og 'naturlig gudserkendelse' for at give større klarhed omkring min brug af disse begreber. Efterfølgende vil jeg præsentere egen oversættelse med tilhørende kommentarer af Rom 1,18-22 som også bliver genstand for den eksegetiske arbejdsproces, i hvilken forskningen i høj grad vil blive inddraget omkring forståelsen af $\gamma\nu\acute{o}\nu\tau\epsilon\varsigma \tau\acute{o}\nu \theta\epsilon\acute{o}\nu$ (v. 21), som fratager mennesket undskyldning over for Gud. Jeg har bevidst valgt en kortfattet detailanalyse for at give plads til besvarelsen af problemformuleringen, hvilket en kortfattet detaileksegesen vil give tilstrækkeligt belæg for. Jeg vil derefter perspektivere til vigtige passager i den Paulinske brevlitteratur velvidende, at der ikke er plads til at inddrage samtlige passager, grundet opgavens omfang. Desuden må jeg se bort fra Visdommens Bog 13, Apostlenes Gerninger 17, samt flere passager i evangelierne, der også kunne være interessante og væsentlige at inddrage i perspektiveringen. Til slut vil konklusionen afrunde opgaven og besvare problemstillingen på baggrund af denne fremgangsmåde.

2. Begrebsdefinition ud fra et historisk overblik

Som baggrund for defineringen af begreberne 'naturlig åbenbaring' og 'naturlig gudserkendelse' vil jeg give et kort historisk rids af problemfeltets spændingsflade for at give en fornemmelse af problemstillingens relevans og udvikling fra oldkirken og frem til nutiden.

Allerede i den klassiske filosofi talte man om en åbenbaring fra det guddommelige i naturen. Stoicismen var en hellenistisk inspireret tankegang hentet fra den objektive idealismes ontologi og ansås for et klassisk eksempel på talen om en naturlig gudserkendelse. Mange af de oldkirkelige teologer knyttede an ved denne tanke ud fra bl.a. Rom 1,18-32. Tanken var altså, at når Gud havde åbenbaret sig i naturen, måtte han også kunne erkendes gennem hedensk filosofi.

Som modreaktion herpå fremstod apologeterne, der søgte at påvise filosofiens mangler i forhold til kristendommens *differentia specifica*. Det blev dog for alvor Thomas Aquinas, der med sine fremførte idéer om muligheden af at erkende Gud vha. fornuften, moralen, naturen og samvittigheden dannede grundlag for, at det blev væsentligt for teologer at præcisere hvor langt menneskets egne muligheder for erkendelse strakte sig. Hvor det for Aquinas var filosofien og fornuften, der fungerede som primære kilder til naturlig gudserkendelse, var det modsat afgørende for Martin Luther at betone evangeliets åbenbaring i Bibelen som kilde til gudserkendelse, og begreberne 'sola fide' og 'sola scriptura' var nøglebegreber i opgøret med Aquinas. Centralt i Luthers argumentation for nødvendigheden af sola fide og sola scriptura var erkendelsen af syndefaldets forvrængning af menneskets erkendelse. Erkendelse om Gud var for Luther alene at finde i Bibelen og det frelsende kendskab til Gud var alene i erkendelsen af troen på Jesus Kristus som herre og frelser.

Op gennem 1600-tallet var der dog en tilbagevenden til Aquinas' tanker og idéen om en forvrænget gudserkendelse med et intakt indhold af 'naturalia' opstod. Fornuften var en del af denne 'naturalia' og kom til at spille en væsentlig rolle også under oplysningstiden i 1700-tallet, hvor begrebet 'naturlig religion' vandt frem. 'Naturlig religion' var et udtryk, der fik status overordnet de andre religioner og underlagde sig alle religioner.

Det betød, at også kristendommen var reduceret til én blandt mange religioner, hvor fornuften var øverste dommer i sandhedsspørgsmål og hvor fornuften blev hovedingrediensen i talen om religionernes grundidé.

Op gennem 1800-tallet begyndte man mere distinkt at tale om to former for åbenbaring, nemlig 'naturlig åbenbaring' og 'naturlig gudserkendelse', hvor 'naturlig åbenbaring' blev defineret som de hedenske religioners delagtighed i en gudserkendelse, dog uden frelsende karakter, men alene en erkendelse af en højere skaber- og domsmagt; og hvor 'naturlig gudserkendelse' alene fandtes i åbenbaringen af Guds ord i Bibelen (Sendstad 1995a, 68). Det skal dog lige indføres, at jeg ikke anvender samme ord for henholdsvis 'naturlig åbenbaring' og 'naturlig gudserkendelse' som Sendstad gør. 'Naturlig åbenbaring' svarer i min terminologi til hans 'naturlig gudsåbenbaring' dvs. en åbenbaring fra Gud, der er at finde i naturen, historien og andre religioner, mens der med 'naturlig gudserkendelse' i min optik henvises til en frelsende åbenbaring af Gud.

Denne opdeling mellem 'naturlig åbenbaring' og 'naturlig gudserkendelse' tager Karl Barth, og den dialektiske teologi med ham, kraftigt afstand fra med henvisning til åbenbaringen af Kristus, som den eneste sandhed om Gud, alt andet regnes for afgudsdyrkelse. Den dialektiske teologi blev dog hurtigt afløst af den eksistentiel-filosofiske retning med Rudolf Bultmann i spidsen, der i langt højere grad betonedes fornuftens rolle og den naturlige åbenbarings betydning. Centralt i denne retning var talen om, at åbenbaringen ikke bringer mennesket nogen ny erkendelse om Gud, men skærper bevidstheden om den iboende gudserkendelse. En holdning der er blevet brugt i missionsk-teologisk øjemed, af bl.a. den katolske teolog Hans Küng med opfordringen til at gøre mennesker bevidste om deres egen religion (dvs. gøre dem til gode muslimer, gode buddhister osv.) frem for at omvende dem til kristendommen, fordi denne opfordring til dygtiggørelse i egen religion fremmer en dybere erkendelse af Gud og peger hen på Jesus Kristus (Sendstad 1995a, 69).

Denne forhistorie leder os frem til forholdet mellem 'naturlig åbenbaring' og 'naturlig gudserkendelse' i dag. Karakteristisk for den moderne religionsteologi er, at den bygger på forudsætningen om en naturlig åbenbaring, der søges funderet i hver enkelt religion. Det er altså nødvendigt at bestemme sandhedsværdien af den naturlige

åbenbaring for at kunne afgøre hvilken rolle den naturlige gudserkendelse spiller. Sendstad giver to fortolkningsnøgler til at åben teksterne med, som jeg vil anvende senere i opgaven (Sendstad 1995a, 71-72). Den første nøgle kalder han 'gammeltestamentlig realistisk virkelighedsopfatning', der tager sit udgangspunkt i Bibelen som eneste kilde til åbenbaring om Gud, mens den anden nøgle kaldes for 'græsk–hellenistisk virkelighedsopfatning' og betoner menneskets egen evne til at slutte fra skaberværket til en hinsides skabermagt, på grund af skaberværkets iboende guddommelige rest. Jeg vil nu tage fat på det eksegetiske arbejde med Rom 1,18-32 og perspektivering til centrale passager i corpus Paulinum besvare spørgsmålet og give mit bud på, om hedningerne også i dag kender Gud uden evangeliet og hvilket kendskab der er tale om i Rom 1,21 der skulle fratage mennesket en undskyldning over for Gud.

3. Oversættelse

18. For Guds vrede åbenbares fra himlen over al ugudelighed og uretfærdighed hos mennesker, der undertrykker sandheden med uretfærdighed. **19.** Det, der kan erkendes om Gud, er åbenbaret i dem, for Gud har gjort det kendt for dem. **20.** For hans usynlige væsen, både hans evige kraft og guddommelige natur har kunnet ses siden verdens skabelse og kendes på hans gerninger. De er derfor uden undskyldning. **21.** Skønt de kendte Gud, lovpriste og takkede de ham ikke som Gud, men deres tanker blev prisgivet tomheden og deres uforstandige hjerter blev formørket. **22.** De hævdede at være vise, men blev gjort til tåber

3.1 Kommentar:

- v. 19: Jeg forstår v. 19a som begrundelse for v. 19b og derfor oversættes ἐν αὐτοῖς med 'i dem' med henvisning til en betegnelse for sandhedens eksistens i mennesket (jf. Kjær 1997, 84)
- v. 20 Udtrykket τὰ ἀόρατα καθορᾶται opfattes som et oxymoron (jf. Nielsen 1991, 10-11 og Moo 1996, 105))
- Udtrykket τὰ γὰρ ἀόρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασιν νοούμενα καθορᾶται, ἢ τε αἰδῖος αὐτοῦ δύναμις καὶ θεϊότης står som en apposition til εἰς τὸ εἶναι αὐτοὺς ἀναπολογήτους.
- v. 21 διότι indleder en yderligere forklaring på εἰς τὸ εἶναι αὐτοὺς ἀναπολογήτους.

4. Eksegese af Rom 1,18-22

4.1 Kontekstanalyse

Romerbrevet er formentlig skrevet i Korinth (jf. Rom 16,23) på Paulus' tredje missionsrejse, efter at have afsluttet indsamlingen af kollekten til Jerusalem ca. 55 e. Kr. Menigheden i Rom er ikke grundlagt af Paulus selv, hvilket fremgår af de afsluttende sporadiske hilsner og brevets udformning som et hele. Menigheden har formentlig overvejende bestået af hedninger, hvilket afspejler sig i Paulus' ordvalg og tematikker i brevet.

4.2 Form og struktur

Romerbrevet er indhegnet af præskript med indledning og postskript med hilsner. Der imellem består brevet af fem hovedafsnit. Jeg følger Peter V. Legarths fremstilling (Legarth 2001, 25).

Rom 1,1-17:	Indledning og tema (Guds retfærdighed jf. v. 16f.)
1-7	Præskript
Rom 1,18-3,20:	1. Hovedafsnit: Hedninger og jøder er under Guds vrede (jf. v. 18)
Rom 3,21-5,21:	2. Hovedafsnit: Retfærdiggørelsen
Rom 6,1-8,39:	3. Hovedafsnit: Det nye liv i retfærdiggørelsen
6,1-23	Frihed fra synden
7,1-25	Frihed fra loven
8,1-39	Det nye liv i Ånden
Rom 9,1-11,36:	4. Hovedafsnit: Israel i Guds frelsesplan

Rom 12,1-15,13: 5. Hovedafsnit: Det nye liv i menigheden og verden

Rom 15,14-16,27: Afslutning

15,14-33 Rejseplaner

16,1-27 Hilsner samt formaninger

4.3 Detailanalyse

v. 18

Paulus har netop rundet indledningen af med at slå brevets tema an og går derefter hurtigt videre til at skildre Guds vrede, som en præsentisk åbenbaring fra himlen over al ugudelighed og uretfærdighed, fordi sandheden om Gud undertrykkes med uretfærdighed. Dette vers kommer så til at stå som overskrift for Rom 1,18-3,20.

v. 19

Jeg følger som sagt Kjærs tolkning af ἐν αὐτοῖς, da jeg mener det betoner en subjektiv åbenbaring i mennesket, hvilket er en pointe ift. at holde mennesket ansvarligt over for Gud, som jeg anser for at være Paulus' pointe i det første hovedafsnit.

v. 20

Når Paulus her anvender et oxymoron henleder han tankerne på den stoiske filosofi og får derved hedninge–kristne i menigheden i tale, som formentlig er bekendt med denne tænke måde. I v.18ff. anvender Paulus præsensformer for at tilkendegive en kontinuerlig naturlig åbenbaring (Kjær 1997, 86-87) skildret indefra som en proces. Samtidig ønsker Paulus at vise, at v. 20 står som apposition ift. v. 19b hvor Paulus forklarer åbenbaringens indhold som ontologiske betegnelser for Guds væsen, nemlig τὰ

ἀόρατα αὐτοῦ, ἡ αἰδῖος αὐτοῦ δύναμις og θειότης. Pointen er altså for Paulus at understrege, at åbenbaringens indhold fratager mennesket en undskyldning over for Gud.

v. 21

I dette vers skifter Paulus tempus med aoristparticipiet γνόντες (aorist participium, maskulinum, pluralis, nominativ) som jeg vælger at oversætte fortidigt, fordi Paulus ser ud til at ville konkludere på v. 20b og lade v. 21 stå som apposition dertil. Oversættelsen bærer dermed præg af fortidighed ift. kendskabet om Gud. Paulus' pointe er at vise en durativ erkendelsesmulighed ved den naturlige åbenbaring, men understreger med γνόντες hvad følgen af at forkaste kendskabet fører med sig. Med formuleringen ἐσκοτίσθη ἡ ἀσύνετος αὐτῶν καρδία spiller Paulus igen på den stoiske filosofi og demonstrerer hvad den manglende respons ift. Gud fører til.

v. 22

Paulus runder sin tese af med at understrege hvordan den menneskelige visdom forkastes af Gud og mennesket regnes for tåbeligt. Igen anvender Paulus termer fra den stoiske filosofi.

4.4 Undersøgelse af γνόντες τὸν θεὸν

I det følgende afsnit vil jeg behandle γνόντες τὸν θεὸν (Rom 1,21) i særdeleshed og lade forskningens bidrag til forståelsen komme i spil. Jeg vil benytte fire forklaringsmodeller, der i store træk dækker forskningshistoriens belysning af afsnittet. Forklaringsmodellerne afspejler de eksegetiske overvejelser, som forskningen har gjort sig og disse overvejelser spiller også ind på min fremstilling. Opdelingen er den samme, som fremstillingen hos Torben Kjær (Kjær 1997, 68-95).

Jeg vil kort præsentere de fire løsningsmodeller og efterfølgende argumentere for deres berettigelse. Den øvrige forskning opdeler ikke teksten på samme måde som Kjær, men løsningsforslagene kan alligevel kategoriseres under en af de fire løsningsmodeller, som angivet her under. Kjær opdeler problemfeltet i fire løsningsmodeller på baggrund af påvisningen af forskningens to problemkomplekser. På den ene side spørgsmålet om hvorvidt Rom 1,18-22 alene beskriver en ur-åbenbaring for Adam eller en generel åbenbaring og på den anden side forholdet mellem åbenbaringen, som den er skildret i Rom 1,19-20 og afvisningen af samme åbenbaring i v.21ff. Der er en generel tendens hos forskerne til at pointere, at Paulus ønsker at bruge Rom 1,18 som overskrift for Rom 1,18-3,21. Derved indikerer Rom 1,18, at alle mennesker er syndere over for Gud, både jøder og hedninger. Denne tolkning kunne tyde på at have sin berettigelse, da Paulus anvender ordet ἀνθρώπων om de mennesker, som Guds vrede åbenbares over (v. 18). ἀνθρώπων betegner formentlig menneskeslægten og ikke bare hedningerne, som nogle kommentarer ellers påpeger. Hvis det alene var tilfældet, ville Paulus have valgt ordet ἔθνη, som han normalt anvender om hedningerne.

De fire løsningsmodeller:

- 1) Åbenbaringen forstået som en begrænset ur-åbenbaring for Adam ved skabelsen og derfor er afsnittet i første omgang henvendt til ham. Nogle kommentarer beskæftiger sig mere med Adam som en typologi.
- 2) Ved syndefaldet mistede mennesket erkendelsen af Gud og derfor er åbenbaringen gået tabt.

- 3) Erkendelsen af Gud er forvrænget på grund af syndefaldet og derfor er åbenbaringen kun til sted i en perverteret form.
- 4) Erkendelsen af Gud er bevaret intakt, men mennesket undertrykker åbenbaringen.

I det følgende vil jeg uddybe de fire forklaringsmodeller for at nærme mig svaret på problemstillingen.

Løsningsmodel 1

Kjær henviser i sin argumentation for denne løsningsmodel til M. D. Hooker¹ (som den øvrige forskning også inddrager), der forstår Rom 1,18-32 ud fra Gen 1-3. Passagen bliver dermed en skildring af Adams historie og syndefaldet (v. 22ff.). Åbenbaringen skal forstås som en erkendelse af Gud, åbenbaret af Gud før Adams fald, men faldet har forvrænget kendskabet til Gud fra at være et fuldstændigt kendskab til at blive et ufuldstændigt kendskab. Adam havde en særlig position i forhold til at kende Gud, fordi hans kendskab til Gud gik tilbage til før syndefaldet. Adams fald der skyldtes, at han ønskede at blive som Gud, forvrængede kendskabet til Gud og hans sind blev formørket (v. 21). Når Hooker kan forstå Rom 1,18-32 som en skildring af Adams historie, hænger det sammen med, at hun opfatter pluralisformerne i passagen som adresseret til Adam samtidig med, at hun forstår Rom 1,18-2,16 og Rom 5 som indkapslet i en forståelse af menneskets solidaritet med Adam. Kendskabet til Gud bliver så et partielt kendskab, som en konsekvens af menneskets synd.

Løsningsforslaget afviser Kjær ud fra fem grunde (Kjær 1997, 71). For det første anvender Paulus pluralisformer og præsensformer, der virker uforenelige med opfattelsen af Rom 1,18-32 som en skildring af Adams historie i ur-tiden. For det andet skildrer Rom 1,18-32 ikke Adams kendskab til Gud på samme måde som Gen 1-3 gør det, hvor åbenbaringen er skildret som Guds direkte tale til Adam (Gen 2,16-17), mens Rom 1,20 åbenbarer Gud gennem hans gerninger. Der virker altså til at være tale om to forskellige former for åbenbaring. For det tredje virker Rom 1,18-32 til at beskrive en

¹ Kjær 1997, 70 hos Hooker 'Adam in Romans I' 1959-60, 300-301

tilstand, hvor syndens virkelighed allerede gør sig gældende. For det fjerde er skildringen af synd forskellig fra Gen 1-3 og Rom 1,18-32. Hvor det i Gen 3 handler om overtrædelse af Guds bud, handler det i Rom 1,21 om at afvise et kendskab til Gud og ikke give ham den berettigede ære. For det femte er konsekvenserne af synd i Gen 1-3 og Rom 1,18-32 vildt forskellige. Hvor det i Gen 1-3 er skildret som en større byrde der pålægges Adam i hans daglige arbejde for at skaffe føde, er det i Rom 1,24-31 skildret som Guds udlevering til seksuel urenhed. Endvidere siger Kjær, at v. 23 giver en kollektiv beskrivelse af menneskets frafald og derfor ikke kan beskrive opgivelsen af menneskets oprindelige gudbilledlighed, som Hooker ellers skriver. Desuden vil Hookers tolkning få to konsekvenser, nemlig for det første, at mennesket selv udskifter gudbilledligheden med et andet billede, og for det andet, at Adam selv skulle blive det afbillede, som han vender sig til, altså antage en helt ny form lignende et dyr. Der er for mig at se gode grunde til at betvivle Hookers tolkning, da det ser ud til at beskrive to vildt forskellige åbenbaringer om Gud og sprogligt adskiller sig for meget til, at det er plausibelt at antage en sammenhæng. Det er da også et synspunkt, der står forholdsvis alene i forskningen, i hvert fald er den snævre forståelse som Hooker giver udtryk for ikke at finde andre steder i forskningen i min selvvalgte litteratur. I det følgende vil jeg skildre James D. G. Dunn, der også tager udgangspunkt i referencen til Adam, men udvider perspektivet yderligere.

James D. G. Dunn ser også en sammenhæng mellem Rom 1,18-32 og Gen 1-3, men gør det hurtigt klart, at tekstens sigte ikke er at give en fremstilling af Adam og syndefaldsberetningen, som Hooker ellers argumenterer for, men giver dog udtryk for, at Paulus anvender Adam som et negativt forbillede i passagen her. I stedet for Hookers fokus er Dunn sig bevidst, at tekstens sigte er at delagtiggøre både jøder og hedninger i udsagnet fra v. 20 om, at alle mennesker er uden undskyldning over for Gud og af samme grund ser Dunn en sammenhæng mellem ordvalget og denne pointe. Paulus vælger nemlig ord som skal appellere til både hedninger og jøder og forståelsen af disse ord spiller desuden ind på Paulus' mening med teksten. I følgende citat viser Dunn hvorfor det er vigtigt at forstå Paulus' ordvalg rigtig:

"If in Greek thought "to know God" is to perceive God as he really is, in Hebrew thought there was a strong sense of knowledge as an acknowledging,

a motivational recognition which expressed itself in the appropriate worship and obedience...” (Dunn 1988, 59)

Paulus' sigte med ordvalget er at forklare hvordan kendskab til Gud ikke bare er at forstå som en stoisk kontemplation af Guds væsen, men derimod en jødisk forståelse, hvor kendskabet afføder en respons til Gud i form af lydighed imod hans vilje og lovprisning af hans væsen (jf. v. 21). Faren ved at anvende et stoisk sprogbrug over for forsamlingen er, på trods af et formodet kendskab til stoicismen, at kendskabet i den kontekst alene forstås som rationel deduktion med en passiv respons. Paulus er sig denne fare bevidst og netop derfor henviser han til τοῖς ποιήμασιν, der skal understrege, at kendskabet til Gud skal åbenbares ved hans gerninger for at kunne erkendes. Det er ikke et kendskab, som mennesket er i stand til at ræsonnere sig frem til ved egen præstation. Kendskabet til Gud er åbenbaret i skaberværket, siger Dunn og burde altså afføde praktiske konsekvenser for livsførelsen i form af taknemmelighed og lovprisning, fordi mennesket burde være i stand til at slutte fra åbenbaringen til Gud som årsag til skabelsen som virkning, men fordi disse reaktioner udebliver overgiver Gud mennesket til tomheden (Dunn 1988, 59). Adam bliver altså forstået som en typologi, der som den første undertrykker Guds sandhed med uretfærdighed og valgte oprøret imod Gud som en reaktion imod kendskabet til Gud. Herefter følger alle mennesker i hans spor og derfor bliver Guds vrede åbenbaret fra himlen (v. 18).

I den følgende løsningsmodel bevæger vi os i en helt anden retning, hvor udgangspunktet er syndefaldets tilintetgørelse af erkendelsen om Gud.

Løsningsmodel 2

Denne løsningsmodel har sit udgangspunkt i Rom 1,21, ifølge Kjær (Kjær 1997, 72). Mennesket har syndet og derfor mistet erkendelsen om Gud. Det var ikke kun gudbilledligheden, der forsvandt ved syndefaldet, men også erkendelsen om Gud. Konsekvensen af den mistede gudserkendelse kommer til udtryk i v. 21ff., der taler om, at mennesket bliver formørket i sit hjerte og derefter vender sig til afguder. Imod dette standpunkt anfører Kjær to argumenter. Han henviser for det første til v. 18 når han siger,

at mennesket undertrykker sandheden, hvilket må betyde, at den stadig er i dem. For det andet henviser han til v. 32 hvor Paulus viser, at denne gruppe mennesker er klar over Guds retsordninger og ikke bifalder deres livsstil. Det er altså også et udtryk for deres bevidsthed om hvad de vælger fra. Argumentet går altså på en iboende erkendelse, der undertrykkes (v. 18) og fravælges (v. 32). Kjær henviser desuden til Gal 4,9f. og påpeger, at menigheden ikke havde et kendskab til Gud eksistentielt forstået². Det er vigtigt at understrege, at menigheden havde et intellektuelt kendskab til Gud, men manglede det eksistentielle kendskab, altså et kendskab, der ville befri mennesket fra slaveriet under afguderne.

I Olaf Moes kommentar fra 1932 siger han, at når mennesket ikke giver Gud den ære, som han fortjener, så kan erkendelsen om Gud heller ikke bevares. Der er en tydelig sammenhæng for Moe mellem at give Gud ære og bevare erkendelsen af ham. Syndefaldets virkelighed med dets konsekvenser medfører altså samtidig, at erkendelsen af Gud går tabt.

Han repræsenterer dermed også et synspunkt i forskningen, der står meget alene. Der er en generel tendens til at erkende en form for erkendelse eller anelse om Gud hos mennesket, hvilket også tydeligt kommer til udtryk i de to følgende løsningsmodeller.

Løsningsmodel 3

Som også kunne kaldes 'den lutherske model'. Her begynder Kjær sin argumentation med at henvise til H. Schliers artikel (Kjær 1997, 74) der siger, at Gud har åbenbaret sig i det skabte (Rom 1,19-20), men mennesket har afvist Gud (Rom 1,21) og på den baggrund tilhylles den fortsatte naturlige åbenbaring hos mennesket.

"Hedningerne begyndte med erkendelsen af Gud, men erkendelsen af Gud kan kun bevares i anerkendelsen af Gud, og da hedningerne ikke ærede og takkede Gud, mistede de erkendelsen af Gud" (Kjær 1997, 74)

² På grund af pladmangel er der ikke plads til at indgå i diskussionen om hvorvidt γνώστες θεόν v. 9a betegner et intellektuelt- eller eksistentielt kendskab og jeg lægger mig derfor op af Kjærs tolkning (Kjær 1997, 73) der taler for et eksistentielt kendskab.

Erkendelsen af Gud er ikke udslettet, men forvrænget mener Schlier med henvisning til, at mennesket stadig ærer visdommen, selvom det bliver til tåbelighed (v. 22). Kjær henviser også til Gärtner (Kjær 1997, 75) der siger, at mennesket har modtaget en naturlig åbenbaring, der fører til erkendelse af Gud, men denne erkendelse anvender hedningerne ikke korrekt og derfor fører den til uvidenhed om Gud. Sandheden om Gud forandres til løggen, hvilket fører til hedningernes tilbedelse af afguderne. Fortalere for denne model betoner desuden, at mennesket har en rest gudserkendelse i perverteret form iboende i sig, grundet syndefaldet og det er netop også grunden til, at man kan betegne denne model, som den Martin Luther ville foretrække.

"Gudserkendelsen findes oprindeligt, men blandes med falske forestillinger om Gud og fordunkles i afgudsbillederne, men den forvrængede gudserkendelse bevares ved deres bevidsthed om at være vise og i deres afguder" (Kjær 1997, 75)

David M. Coffey tilslutter sig denne løsningsmodel med henvisning til, at kendskabet om Gud har hedningerne modtaget ved den naturlige åbenbaring, men denne erkendelse kan ikke stå alene, den har behov for troen på Gud for at lede til den sande erkendelse af Gud. Hverken tro eller fornuft må stå alene, men fornuften, der tolker den naturlige åbenbaring må integreres i troen, fordi hedningers fornuft ikke kan lede dem til Gud, som Coffey siger

"The general doctrine of the Bible on the question of natural knowledge of God is that, while the chosen race are the ones who know Him, the gentiles are able to know Him, although in fact they never achieve this knowledge" (Coffey 1970, 691)

Grunden til, at mennesket ikke er i stand til at lade fornuften alene lede mennesker til Gud er, at menneskets synd er den samme synd som Adams, altså ønsket om selv at være Gud og ikke give Gud den ære som han fortjener, jf. Rom 1,21. Coffey bruger også dette argument imod Hooker og løsningsmodel 1 når han giver hende ret i hendes påvisning af lighedstrækkene mellem Rom 1,18-32 og Gen 3, men affejer lighedstrækkene som argumenter for, at teksten skulle omhandle alene Adams fald ud fra

den tese, at Paulus anvender samme sprogbrug for at understrege lighedstrækkene mellem Adams grundsynd og menneskeslægtens grundsynd til alle tider. Desuden vil Coffey sige, at hedningerne havde været i stand til at erkende Gud inden syndefaldet (jf. Gen 1), men syndefaldet umuliggjorde kendskabet og derfor er den eneste mulighed nu at lade den naturlige åbenbaring blive integreret i troen og derved opnå kendskab til Gud, der i højere grad minder om det, som Adam havde til Gud inden oprøret satte ind.

I det følgende vil jeg give en fremstilling af Axel Valen–Sendstads argumenter for denne løsningsmodel, men i skildringen af Sendstad, er det ikke muligt at holde sig inden for Rom 1,18-32, da hans argumentation er vævet sammen af henvisninger til både Paulus' breve, Johannesevangeliet og Det Gamle Testamente. Sendstad er stærk tilhænger af denne løsningsmodel. Han betoner kraftigt, at der ikke findes nogen åbenbaring om Guds væsen, der ikke involverer Guds ord. Han er meget kritisk over for antagelsen af en erkendelse af Gud i skaberværket. Han anser begrebet 'naturlig gudserkendelse' for at være et misvisende udtryk, fordi det giver det indtryk, at mennesket kan erkende Gud uden hans ord, alene gennem observation af skaberværket og rationel deduktion. Sendstad mener ikke, at det er muligt at tale om en åbenbaring af Gud uden at tale om hans ords forkyndelse (Sendstad 1996, 189-190), men det er straks sværere at få greb om hvordan man skal forstå Sendstads 'Verbum revelans, externum, vocale et scriptum'. Ud fra hans argumenter hentet fra Joh 5,38 og Kol 1,23 om ordets forkyndelse og afvisning fra Adam og frem til i dag må Sendstad søge at nærme sig Rom 1,18-32 og 2,14-15 ud fra den antagelse, at Guds ord er talt til mennesket lige fra Adams skabelse og frem til i dag, sådan at forstå, at Guds skabermagt og –ord altid følges ad og komplementerer hinanden. En anden dog ukorrekt forståelse i mine øjne kunne være, at åbenbaringen skulle forstås som et udtalt ord, nedlagt i skaberværket og at det derfor ikke er skaberværket i sig selv, der åbenbarer sandheder om Guds væsen, mens Guds ord, nedlagt i det, der giver mennesket erkendelse om Gud og det er denne erkendelse, som mennesket undertrykker med uretfærdighed (v. 18) som en konsekvens af syndefaldet. Når denne forståelse virker usandsynlig i mine øjne hænger det sammen med Sendstads afstandtagen fra den naturlige gudserkendelse, hvilket denne tolkning ser ud til at lægge sig op af. Sendstad trækker en parallel i Rom 1,18-32 fra Adam og frem til i dag

med henvisning til, at afvisningen af Guds ord i Edens have, som vi møder det i Gen 3,1-6 bliver begyndelsen på afvisningen af Guds ord og begyndelsen på formørkelsen af menneskets uforstandige hjerte (v. 21) hos menneskeheden.

I afsnittet 'begrebsdefinering ud fra et historisk overblik' introducerede jeg Sendstads to fortolkningsnøgler, nemlig den græsk-hellenistiske fortolkningsnøgle, der har menneskets evne til at slutte fra skaberværket til skaberen som fokus og den gammeltestamentlige realistiske fortolkningsnøgle med fokus på åbenbaringen af Guds ord i centrum. Hvis man tager den første nøgle i brug til at åbne Rom 1,18-32 med, så taler Paulus her om en form for idealistisk ontologi, der gør det muligt vha. menneskets fornuft at erkende sandheder om Guds væsen. Dette er den mest gængse form for forståelse, også blandt teologer når det kommer til naturlig gudserkendelse/åbenbaring. Denne forståelse fordrer desuden, at et kendskab til Gud er muligt uden åbenbaringen af Guds ord. Jeg mener, at det er en væsentlig indvending Sendstad kommer med imod denne forståelse når han spørger hvordan det på baggrund af Joh 1,10-11 kan lade sig gøre, at mennesket skulle afvise Jesus Kristus, når det ellers virker til, at den åbenbaring, som Paulus taler om i Rom 1,19-20 er meget omfattende med attributterne τὰ ἀόρατα αὐτοῦ og ἡ τε ἀίδιος αὐτοῦ δύναμις καὶ θεϊότης som kendetegnende for Guds væsen, altså kendetegn som Jesus derfor også må besidde. Man burde på den baggrund kunne antage, at kendskabet til Gud burde være meget mere omfattende end det er tilfældet og derfor undrer det Sendstad, at ὁ κόσμος ikke var i stand til at genkende Gud ved inkarnationen i Jesus Kristus. Med det in mente vil jeg vende mig til Sendstads foretrukne fortolkningsnøgle, nemlig den gammeltestamentlige realistiske virkelighedsopfatning, hvor åbenbaringen af Guds ord i Bibelen er eneste kilde til viden om Gud.

"Guds ord er selve grunnelementet i all virkelighet og for virkelighetsforståelse i egentlig forstand. Uten dette Ord er mennesket fullstendig på avveie i sin tenkning og sin tro..." (Sendstad 1995a, 74)

Med dette udsagn tilkendegiver Sendstad, at den naturlige gudserkendelse ikke kan stemme overens med erkendelsen af Gud. I Rom 1,21-23 ser vi hvordan Guds vrede over afguderne må læses som Guds vrede over den naturlige gudserkendelse. Hvis Sendstad har ret her, så må naturlig gudserkendelse betegnes som afgudsdyrkelse og

dermed være under Guds dom jf. Rom 3,10-11; Gal 5,16-20; Ef 2,11-12; 5,5; Kol 3,5-6. På denne baggrund kan vi konkludere, at naturlig gudserkendelse er under Guds dom. Tilbage står så erkendelsen af Gud, som isoleret til åbenbaringen af Guds ord og samtidig ser Sendstad en sammenhæng mellem Adams oprør imod Gud (jf. Gen 3,1-6) og menneskets oprør imod Gud i dag (jf. Rom 1,18-23), så også for Sendstad bliver Adam en type på afvisningen af Gud, selvom det ikke har fokus i hans fremstilling.

"Men mennesket i dag er ligesom den første Adam i oprør mot Gud og har forkastet hans Ord og dermed mistet det. Mennesket er jaget ud af Paradiset. Derfor er mennesket nå uten Guds Ord, og all falsk religiøsitet, som følge derav, under Guds dom." (Sendstad 1995b, 118)

Oprøret er det samme i Sendstads øjne, nemlig en afvisning af åbenbaringen i form af Guds ord til mennesket, både til Adam i Edens have og til mennesket i dag og følgen må derfor være, at mennesket er under Guds dom.

Som følge deraf vil jeg nu gå videre til Thomas R. Schreiner, der netop tager udgangspunkt i afvisningen af åbenbaringen og oprøret imod Gud.

"The rejection of God is concurrent with the knowledge of him, with the result that it is impossible to excavate one's past and find a point in which there was saving knowledge of the true God through natural revelation. Nonetheless, we can rightly conclude that all people possess knowledge of God, even though it has been repressed and is not saving" (Schreiner 1998, 86-87)

Med dette citat tilkendegiver Schreiner sine to væsentligste pointe ift. Rom 1,18-32. Netop menneskets oprør imod Gud og det ufuldstændige kendskab til Gud står centralt for ham og han gør en pointe ud af at understrege, at det ikke bare er hedningerne men også jøderne, der er under Guds dom. Schreiner anser også Rom 1,18 for at være overskriften for Rom 1,18-3,20 og Paulus' pointe er altså, at alle mennesker er under Guds dom. Schreiner vedkender sig, at Rom 1,18-32 formentlig primært sigter til hedningerne, hertil giver Schreiner fem årsager, med henvisning til Sl 106 og Jer 2,11 og de synder som Rom 1,26-31 beskriver. Pointen for ham er at sige, at afgudsdyrkelsen blandt hedningerne minder om den, som er beskrevet i disse to henvisninger samtidig med, at

konsekvenserne af undertrykkelsen af retfærdigheden (Rom 1,18) i langt overvejede grad var en realitet blandt hedningerne frem for jøderne. Schreiner anser ikke kendskabet om Gud, som det er åbenbaret ved en naturlig åbenbaring for at være et kendskab, der leder mennesker til frelse (Schreiner 1998, 86). Kendskabet til Gud er alene at betragte som et kendskab til en skabende Gud, hvis skaberværk måske nok taler om hans magt til at skabe, men det kommunikerer ikke hans væsen nemlig kærlighed særlig godt, når man f. eks. tænker på naturkatastroferne. Det betyder ikke, at mennesket dermed er undskyldt, for menneskets kendskab til Gud er stadig nok til at holde dem ansvarlig over for Gud (v. 20), men det betyder, at kendskabet er forvrænget på grund af syndefaldet og derfor har ført mennesket ud i afgudsdyrkelse. Kendskabet til Gud kan altså siges at være på lovens plan. Kendskabet til Gud kan altså ikke opnås ved naturlig åbenbaring, men må åbenbares ved Guds talte ord og ved inkarnationen af Jesus Kristus. Det ufuldstændige kendskab til Gud som skaber, burde alligevel have den effekt, at det leder mennesket imod den skriftlige åbenbaring, som vi finder den i Bibelen, da den naturlige åbenbaring alene er nok til at stille mennesket til regnskab over for Gud, men ikke nok til at frelse mennesket fra Guds vrede.

Richard Alan Young anfører en variant af denne løsningsmodel, når han taler om, at alle mennesker har en rest af gudserkendelsen i sig. Han opstiller en model med fokus på en umiddelbar erkendelse hos mennesket af at være placeret som et begrænset menneske i en verden præget af tilfældigheder. Han forkaster både teorien om, at mennesket skulle kunne erkende Gud gennem fornuftens bearbejdelse af observationer i skaberværket og samtidig også teorien om, at skaberværket i sig selv skulle være en åbenbaring af Gud. I stedet fokuserer han på menneskets umiddelbare erkendelse af at være sendt ind i en skabt verden, hvor den naturlige respons er at tilbede og ære den Gud, der står bag.

Problemet med denne umiddelbare erkendelse, som også Young og Schreiner er inde på er, at menneskets kendskab til Gud er begrænset til alene at give anelser om en skaber. Young mener derfor, at den anelse, som mennesket har, burde anspore til at bede til den guddom man anser for at stå bag skabelsen for at nå ind i et dybere kendskab til den bagved liggende guddom. Det er denne anelse, som stiller

mennesket i en position overfor Gud, hvor det ikke har nogen undskyldning og derfor bør mennesket være sig sit ansvar bevist om at søge sin skaber og give den guddom ære og tilbedelse over at være blevet sendt ind i verden.

Det er en spændende løsningsmodel vi bliver præsenteret for her, hvor fokus ligger på skabningens oprør imod Gud og afvisning af kendskabet til Gud. Svagheden ved denne model, som også Kjær kritiserer den for, er dens manglende vægtlægning på menneskets erkendelse af Gud og lige præcis det er også omdrejningspunktet for den sidste løsningsmodel

Løsningsmodel 4

Når Kjær her argumenterer for en intakt bevarelse af gudserkendelse betoner han to vers, der udelukker andre løsningsmodeller, nemlig v. 18 der taler om, at mennesket undertrykker den åbenbarede sandhed ved hjælp af uretfærdighed og v. 32 der taler om, at mennesket har en erkendelse af Gud som dommer. Desuden bruger han v. 23 og 25, der taler om, at mennesker udskifter Guds åbenbarede sandhed med løgnen, altså talen om, at mennesket udskifter Gud som genstand for tilbedelse med afguder. Udskiftningen i v. 23 skal også tjene til at understrege, at det er en udskiftning af Gud der finder sted og ikke en sammenblanding. Gud bliver ikke sammenblandet med afguder.

Kjær bruger G. Bornkamm til at underbygge sine pointer. Bornkamm siger, at der er tale om en præsentisk åbenbaring og en universel erkendelse af Gud, der giver verden sin karakter. Han forstår så v. 21a der taler om $\gamma\nu\acute{o}\nu\tau\epsilon\varsigma \tau\acute{o}\nu \theta\epsilon\acute{o}\nu$ som et udsagn med uindskrænket gyldighed dvs. mennesket kender Gud også i uretfærdigheden og løgnen. Så på trods af det tilsyneladende modsætningsforhold, der synes at være mellem v. 21a og b mener Kjær, at erkendelsen af Gud ikke er ophævet ved syndefaldet, men bevaret intakt på trods af udsagnet $\acute{\epsilon}\mu\alpha\tau\alpha\acute{\iota}\omega\theta\eta\sigma\alpha\nu \acute{\epsilon}\nu \tau\omicron\iota\varsigma \delta\iota\alpha\lambda\omicron\gamma\iota\sigma\mu\omicron\iota\varsigma \alpha\upsilon\tau\acute{\omega}\nu$ (v. 21). Et af hovedargumenterne for denne løsningsmodel er for Kjær, at erkendelse og tanker bliver løst fra hinanden. Kjær angiver fire årsager, som belæg for sin tolkning. For det første er den objektive åbenbaring en realitet, forstået på den måde, at Gud har ladet mennesket se sin skabermagt, domsmagt og almagt i skaberværket og ved betragtninger

af menneskets historie (Rom 1,19-20). For det andet er den subjektive erkendelse en realitet, dvs. mennesket har tilegnet sig denne åbenbaring vha. erkendelsen. For det tredje er afvisningen af den subjektive erkendelse en realitet, fordi mennesket ikke regner det for noget værd at bevare Gud i erkendelsen (v. 21) og for det fjerde har vi set ovenfor, at v. 18 og v. 32 taler om, at denne erkendelse er bevaret intakt i mennesket, men bevidst undertrykkes af tankerne. Fire væsentlige pointer for denne forståelse, i min optik, men samtidig viser den fjerde model for stor tillid til menneskets erkendelse af Gud efter syndefaldet. Når man tager i betragtning, at det var mennesket som helhed der faldt, både sjælen, fornuften og legemet, mener jeg menneskets syndige natur underbetones i Kjærs skildring.

For Bruce E. Shields er det dog netop Kjærs fjerde model han anvender i sin argumentation for, at denne forståelse må være den rigtige. Shields tager sit udgangspunkt i bestemmelsen af konteksten. Det er afgørende for ham, at Romerbrevet er skrevet til en kristen menighed og ikke som ApG 17, der fungerer som evangelisation og filosofiske argumenter for kristendommens berettigelse ind i en hedensk kontekst. Som allerede nævnt anvender Paulus i denne passage formentlig vendinger, der har ledt læserens tanker hen på den stoiske filosofi med henblik på at få mennesker i tale og udstille samtidens højagtede visdom som dumhed. Samtidig bærer afsnittet også præg af jødiske tanker med formuleringerne omkring forkastningen af Guds visdom og den efterfølgende overgivelse til de vanærende lidenskaber (v. 24), som Gud fordømmer israelitterne for i Sl 106,20 og Jer 2,11. Med hensyn til den stoiske inspiration drejer det sig især om τὰ γὰρ ἀόρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασιν νοούμενα καθορᾶται, ἢ τε αἰδῖος αὐτοῦ δύναμις καὶ θεϊότης (v. 20a) men også mange enkelte stoisk inspirerede ord som γνωστον, κοσμος, διαλογισμος og σοφια indgår i passagen.

Shields kæder Rom 1,18-32 sammen med Rom 2,14-15 og pointerer, at passagerne har Rom 1,18 som overskrift. Åbenbaringen af Guds vrede over alle mennesker er overskriften for Rom 1,18-3,21 og de to passager Shields fremhæver med deres fokus på naturlig åbenbaring og naturlig lovoverholdelse (altså at mennesket overholder loven rent instinktivt (Shields 1977, 32)) skal tjene til at ligestille alle mennesker, jøder som hedninger, under Guds dom (Shields 1977, 25). Shields anser den

naturlige åbenbaring for at være Guds egen åbenbaring i naturen, kontrolleret af Gud og tilgængelig for alle mennesker til alle tider. Menneskets oprør imod Gud er altså fornægtelsen af den viden om Guds magt og guddommelige natur, som altid har været tilgængelig i skaberværket. Menneskets erkendelse er ikke blevet ødelagt, men mennesket har bevidst valgt at undertrykke denne erkendelse af Gud og det er derfor også denne undertrykkelse, der fratager mennesket grund til undskyldning overfor Gud.

Også Leon Morris ser ud til at foretrække denne løsningsmodel. Han pointerer, at både Guds retfærdighed og Guds vrede er åbenbaret i henholdsvis Rom 1,17 og 1,18. Det er altså ikke et kendskab, som mennesket selv kan tænke sig frem til, men som må åbenbares.

Stephen R. Spencer er også en interessant person at inddrage i denne diskussion. Han anser hedninger for både at have et kendskab til Gud, men samtidigt ikke et sandt kendskab, han siger:

"Both knowledge and non-knowledge coexist in unregenerate human beings"

(Spencer 1988, 70)

Han mener altså, at mennesker, der ikke er troende har et kendskab om Gud i sig, som det er åbenbaret i skaberværket. Spencer tager afstand fra den opbygning af Rom 1,18-32 som hovedparten af forskningen eller benytter sig af, nemlig passagen forstået som en fortløbende progression. Spencer gør en pointe ud af, at hvor forskningen generelt forstår vv. 18-21 som en skildring af den åbenbaring, som mennesket kan erkende om Gud der leder videre til vv.21-32, der så skildrer menneskets bevidste undertrykkelse af sandheden om Gud, mener Spencer i stedet, at passagen skal forstås som to sameksisterende skildringer af menneskets kendskab til Gud. På den ene side et sandt kendskab, der stiller mennesket ind under Guds dom og samtidig et falsk kendskab, som formørker menneskets tanker. Citatet ovenfor er taget ud af hans skildring af de to sideordnede former for kendskab til Gud. Han taler om et kendskab, der på den ene side er sandt om Gud, at han er skaber, men samtidig et falsk kendskab, fordi kendskabet ikke får de konsekvenser, at mennesket ærer og priser Gud, som skaber, men i stedet bliver formørket i sine tanker. For Spencer vil Rom 1,18-32 enten skulle opfattes som en

skildring af menneskehedens historie siden Adam hvor den fortløbende progression skal tages bogstavelig, fordi syndefaldets konsekvenser ser ud til at blive undermineret i denne forståelse, eller som en individuel skildring af menneskets erfaring med Gud, hvor hver enkelt menneske gennemlever den fortløbende proces, som den er skildret i passagen. Han henviser i stedet til Adams fald og de konsekvenser som syndefaldet fik for menneskeslægten som et argument for, at kendskabet til Gud må være bevaret intakt for at holde mennesket ansvarligt, men samtidig fastholdes det, at mennesket er formørket i sine tanker og ikke i stand til at få et sandt kendskab til Gud. Grunden til, at kendskabet kan karakteriseres på disse to måder er, at kendskab ifølge Bibelen indeholder mere end viden. Spencer henviser til to væsentlige bibelske aspekter nemlig, at kendskab fordrer kærlighed og lydighed som respons. To aspekter, som Bibelen forbinder med kendskab, da kendskab er forbundet med handlinger. Det er på denne baggrund, at Spencer kan tale om det paradokse kendskab til Gud og menneskets formørkede tanker.

Jeg mener Spencer har en pointe i at refererer til Adams fald og fastholdelsen af både en sand erkendelse af Gud og samtidig en falsk erkendelse, men for mig at se, er den falske erkendelse ikke en egentlig erkendelse, men et udtryk for en erkendelse præget af syndefaldet. Det virker for spekulativt at tale om erkendelsen som både sand og falsk på samme tid og derfor mener jeg, at erkendelsen i virkeligheden bør betragtes som ufuldstændig og lade det være løsningen på denne modsætning.

I Bruce A. Bakers artikel går han videre end både Kjær, Spencer og Morris gør, når han søger svar på spørgsmålet om hvorfor alle mennesker indeholder en kerne af religiøsitet i form af troen på, at mennesket står i en relation til en højere magt, altså en form for naturlig gudserkendelse. Ifølge Baker er denne relation ødelagt og derfor kræves der lydighedshandlinger fra menneskets side, hvis det ønsker delagtiggørelse i evigt liv. Baker bruger derfor sin artikel på at undersøge, om det er muligt at anføre Rom 1,18-32 som det afgørende skriftbevis ud fra en kristen kontekst på en naturlig gudserkendelse, fordi han regner udtrykket *sensus divinitatus* for verificerbart ud fra skriften altså et udtryk for, at alle mennesker indeholder en erkendelse om Gud, adskilt fra den bekendende tro på Gud. Den religiøse kerne som mennesket indeholder er altså erkendelsen af den kristne Gud. Bakers konklusion er, at alle mennesker indeholder en erkendelse af Gud, der

dog er rettet imod afguder, grundet denne erkendelses undertrykkelse i mennesket selv. Mennesket burde være i stand til at slutte fra skaberværket til Gud som ophav, ifølge Baker, men fordi mennesket fejler på dette punkt og i stedet vender sig mod afguderne og ikke giver Gud den ære, som han fortjener, er alle mennesker under Guds dom (v. 20). Gud fordømmer ikke uskyldige, men alene ansvarlige (Baker 1998, 292), fordi kendskabet til Gud flyder som en lidt strøm fra skabelsen og frem til i dag i en uendelig kontinuerlig strøm, er det mulig at erkende ham gennem hele livet, siger Baker. Han konkluderer, at Gud åbenbarer sig synligt i verden med sin guddommelige natur, evige kraft og usynlige guddomsvæsen. Den naturlige gudserkendelse er tilgængelig, men syndens virkelighed perverterer kendskabet og dermed bliver kendskabet forvrænget og stiller mennesket ind under Guds dom.

Med både Spencers og Bakers forsøg på at betone en naturlig gudserkendelse leder han mine tanker hen på konklusionen på løsningsmodel 3, at menneskets kendskab til Gud er ødelagt på grund af syndefaldet og derfor ikke leder mennesket til en sand erkendelse af Gud og derfor må forkastes som åbenbaringskanal af Guds væsen.

I det følgende afsnit vil jeg brede perspektivet yderligere ud og inddrage de væsentligste passager i Paulus' breve, der taler om forholdet mellem naturlig åbenbaring og naturlig gudserkendelse.

5. Perspektivering

Jeg vil i det følgende afsnit udvide perspektivet til at omfatte centrale passager i corpus paulinum, da Rom 1,18-32 ikke er udtryk for en enkeltstående holdning hos Paulus, men derimod et tema, der berøres i flere af hans breve fra forskellige vinkler. Jeg er bevidst om diskussionen omkring ægtheden af Paulus' breve, men grundet opgavens omfang vil det ikke være muligt at indgå i diskussionen her. I stedet henviser jeg til corpus Paulinum ud fra brevenes forfatters selvvidnesbyrd og tilskriver derfor Paulus som forfatter. Jeg er mig også bevidst, at der er passager udenfor corpus Paulinum, der kunne være interessante og væsentlige at beskæftige sig med, både fordi forskellige forfattere vægtlægger forskelligt, men også fordi der er tale om væsentlig ældre kilder, hvis man f. eks. skulle undersøge Visdommens Bog kap. 13,1-9 eller Apostlenes Gerninger kap. 17, 22-34 samt flere passager i Matthæus- og Johannesevangeliet. Der vil derfor, grundet opgavens omfang, ikke blive foretaget en selvstændig analyse af ikke-paulinske skrifter, men henvisninger vil forekomme. Jeg vil beskæftige mig med følgende passager: Rom 2,14-15 1 Kor 1,21; Gal 4,8; Ef 2,11-12; 1 Thess 4,5; 2 Thess 1,8.

Allerede når vi ser på Romerbrevet er der en passage, der skal inddrages. Rom 2,14-15 er den første passage jeg vil henvise til. I Rom 2,14-15 taler Paulus om, at hedninger har en natur, der gør hvad loven kræver og dermed bliver de deres egen lov. Shields giver en fremstilling af både ApG 17,22-34; Rom 1,18-32 og 2,14-15 i forsøget på at dække forskellige vinkler af den naturlige åbenbaring. I forhold til ApG 17,22-34, der er talt til hedninger med et missionalt formål, henvender Rom 2,14-15 sig også til hedninger i første omgang, men konteksten (v. 12f.) viser os, at den egentlige modtager er jøderne, der ikke har nogen undskyldning for at overtræde Toraen, med henvisning til, at hedningerne instinktivt overholder den (Shields 1977, 33). Dette kunne opfattes som et udtryk for en naturlig gudserkendelse, hvilket jeg vil imødegå ved at indføje en kommentar af Sendstad, der efter min mening meget præcist formulerer hedningernes forhold til Guds lov. Med henblik på at klargøre, at hedningerne ikke indeholder en naturlig gudserkendelse, men derimod viden til dom over dem selv:

”Når hedninger altså gør det som hører loven til, er det ikke et vitnesbyrd om at de nå har Guds ord (loven) i seg og hører/erkjenner hva det (den) sier. Det sier heller ikke Paulus. Derimot er menneskers ytre lovoppyllesse et vitnesbyrd om at de som vel burde kjenne Guds vilje, nå er sin egen lov som Gud bruker til å fremme sin vilje med dem i det ytre, til dom over dem...” (Sendstad 1996, 186-187)

Desuden vil Sendstad henvise til Joh 5,38 for at klargøre, at hedningernes manglende respons i form af tilbedelse af Gud bevirker, at Guds ord ikke forbliver i dem. Shields ligger her på linie med Sendstad når han siger, at Paulus ikke taler om en naturlig gudserkendelse i skaberværket, men Romerbrevets adressat viser formålet med Rom 1,18-32 og 2,14f., nemlig understregningen af, at både jøder og hedninger er under Guds dom på lige fod, fordi alle har kendskab til Guds vilje på lovens plan. Det vil på den baggrund være forkert at antage, at Paulus skulle tale om en naturlig gudserkendelse i Rom 1,20 og 2,14f. Desuden rundes Romerbrevet af med en kort opsamling når Paulus taler om, at evangeliets hemmelighed er blevet åbenbaret for at bringe mennesker til troslydighed (Rom 16,25f.). Dermed slutter Paulus brevet af med at vise sin egentlige intention med Rom 1,18-32, nemlig at lede mennesker frem til denne erkendelse og påvise den rette respons på åbenbaringen.

Hvis vi udvider perspektivet yderligere finder vi, at man kunne fremføre Gal 4,8; Ef 2,11-12; 1 Thess 4,5 og 2 Thess 1,8 for at imødegå antagelsen af en naturlig gudserkendelse. Samtlige af disse passager taler om, at hedningerne ikke kender Gud og derfor er under Guds dom. Disse skriftsteder er for mig at se et bevis på, at Paulus udelukker en naturlig gudserkendelse. Konsekvensen af Rom 1,21 er, at Gud overlader mennesket til tomheden. Mennesket bliver formørket i sine tanker og handlinger og forkastelsen af kendskabet om Gud, som Paulus taler om i Rom 1,21 fører hedningerne ud i tomheden.

Paulus ser nærmest ud til at modsige Rom 1,18-32 når han i 1 Kor 1,21 taler om, at Gud ikke ønsker, at mennesket skal kunne erkende ham i deres egen visdom. Dette sted synes at stå som modsætning til antagelsen om en naturlig gudserkendelse. Joseph A. Fitzmyer taler da også om, at menneskelig visdom blandt hedninger ikke fører

til et sandt kendskab til Gud, fordi bibelsk tale om kendskab indeholder, som nævnt tidligere, mere end fornuftsmæssig bearbejdning af indtryk. Så på trods af skaberværkets spor efter skaberen, giver 1 Kor 1,21 udtryk for Guds holdning til visdom. Gud ville altså, at mennesket ikke skulle være i stand til at kende ham gennem sin egen visdom, fordi verdens visdom forkastes af Gud (Matt 11,25; 1 Kor 1,20-21) og i stedet åbenbarer Gud sin visdom gennem korsets dårskab (1 kor 1,18.21b). Verdens visdom forkastes altså, fordi den regner Guds visdom for dårskab og fordi Gud ønsker at vise verden, at Guds visdom og kendskabet til Gud hænger sammen. Når Guds visdom altså er handling fra Guds side i form af Jesu Kristi død på korset, så er kendskab til Gud også kædet sammen med handlinger, nemlig handlinger i form af tilbedelse af Gud med hele et menneskes liv, som respons på hans måde at åbenbare sin visdom på. Fitzmyer udtrykker det på denne måde:

”What is denied in these passages is the real, affective knowledge of God that includes love, praise, reverence, and thanksgiving” (Fitzmyer 1992, 281)

6. Konklusion

På baggrund af de foreliggende beviser finder jeg det usandsynligt, at antage et skriftbevis for naturlig gudserkendelse hos Paulus hverken i Rom 1,18-32 eller øvrige passager. Hvis man derfor skal svare helt kort og sammenfattende på spørgsmålet i min problemformulering må svaret lyde, at Paulus i Rom 1,21 taler om en naturlig universel åbenbaring i alle mennesker på lovens plan, der burde afføde en respons til Gud i form af tilbedelse, men fordi dette ikke er tilfældet, er alle mennesker under Guds dom. I stedet for en naturlig gudserkendelse, burde man i stedet tale om en åbenbaret gudserkendelse, som også Paulus slutter Romerbrevet af med (Rom 16,25ff.) og demonstrerer personligt den rette respons over for Gud. Jeg mener nemlig ikke, der er skriftbevis noget sted for at antage en naturlig gudserkendelse hos Paulus tværtimod taler han for, at frelsende erkendelse om Gud alene findes i hans ords åbenbaring, jeg er altså enig i Luthers sola fide og sola scriptura

Den naturlige gudserkendelse fører i stedet mennesket længere væk fra Gud, fordi mennesket er blevet formørket i sit hjerte og ikke kan erkende Gud, som han er. En naturlig gudserkendelse vil på lovens plan kun føre et menneske længere bort fra Gud, da afguderne er eneste mulige objekt som erkendelsen kan rettes imod. Efter min opfattelse må Kjærs tredje løsningsmodel give det klareste billede af erkendelsens indhold, fordi syndefaldets konsekvenser tages alvorligt og samtidig fastholder Paulus' pointe, at menneskeheden er under Guds dom.

Af samme grund finder jeg det problematisk, at Kjeld Holms udtalelser om flere veje til Gud får lov at lyde som en røst fra Folkekirkens ledelse. Jeg mener nemlig, at holdningen om en naturlig gudserkendelse kompromitterer Jesu egne ord fra Joh 14,6, som jeg indledte med og dermed forrykker hele kirkens fundament.

Den frustration som jeg indledningsvis tilkendegav kunne derfor med rette vendes imod menneskeheden og ikke Gud, når man tænker på, at Gud har åbenbaret sig på lovens plan, men med det formål at lede mennesket til sig og min frustration stikker i virkeligheden dybere og går på hvorfor fortabelsen skal være en mulighed, men dertil giver svaret på min problemstilling også antydning af et svar når Sendstad taler om, at Guds

åbenbaring altid følges af hans ord, fordi jeg samtidig kan se hvordan de to begreber følges op gennem Bibelen, der dermed signalerer, at Gud i sin visdom handler for at frelse os.

7. Abstract

This survey aims at examining what Paul's intension is by saying that gentiles even without the gospel still is aware of God according to Rom 1:21. This survey is outlined as follows: *(1) Introduction (2) Definitions of natural revelation an natural theology (3) Transation with annotations (4) Exegetical examination of Rom 1:18-32 (5) discussion (6) Conclusion*

Through the examination of Rom 1:18-32 I argue that Paul is talking about natural revelation in this passage and rejecting natural theology as compatible with Christianity. In the discussion I compare the results from the examination of Rom 1:18-32 with the most important statements about natural revelation and natural theology found elsewhere in the Pauline litterature. This leads to my conclusion that Paul is writing about a perverted natural knowledge of God in Rom 1:20-21 that holds mankind accountable before God.

8. Litteraturliste

8.1 Bøger

Dunn, James D. G.

1988 *Romans 1–8*, "Word biblical commentary", Nashville, Thomas Nelsons publishers, 51-70

Joseph A. Fitzmyer

1992 *"Romans – a new translation with introduction and commentary"*, New York Doubleday, 269-291

Ladd, George Eldon

1993 *A theology of the new testament*, Michigan, Eerdman, 421-432

Moe, Olaf

1932 *Apostelen Paulus's brev til romerne innledet og fortolket*, Oslo, Forlaget AV H. Aschehoug & Co., 72-82

Moo, Douglas J

1996 *The epistle to the Romans*, The new international commentary on the new testament, michigan, Eerdmans, 95-110

Morris, Leon

1988 *The epistle to the Romans*, PNTC, Leicester, Apollos, 72-91

Schreiner, Thomas R.

1998 *Romans*, ECNT Baker exegetical commentary on the new testament, Michigan, Baker Academic, 77-89

V. Legarth, Peter

2001 *Kompendium til nytestamentlig isagogik*, Menighedsfakultetet, semikolon 3, 25-32

Valend–Sendstad, Axel

1996 *Troens fundament* – dogmatiske hovedspørgsmål i lys av bibelsk ontologi, Danmark, Kolon, 174-191

8.2 Artikler

Baker, Bruce A.

1998 "Romans 1:18-21 and presuppositional apologetics", *Bibliotheca sacra* 155 no. 609, 280-298

Coffey, David M.

1970 "Natural knowledge of God: Reflections on Romans 1:18-32", *Theological Studies* 31, 674-691

Kjær, Torben

1997 "Naturlig åbenbaring ifølge Rom 1", *Nemalah 16*, 68-95

O'Rourke, John J.

1961 "Romans 1:20 and natural revelation", *Catholic Biblical Quarterly 23*, 301-306

Owen, Huw Parri

1958 "The scope of natural revelation in Rom. 1 and Acts XVII", *New Testament Studies 5*, 133-143

Seifrid, Mark A.

1998 "Natural revelation and the purpose of the law in Romans", *Tyndale Bulletin 49*, 115-129

Shields, Bruce E.

1977 "The areopagos sermon and Roman 1:18ff. a study in creation theology", *Restoration Quarterly 20*, 23-40

Spencer, Stephen R.

1988 "Is natural theology biblical?", *Grace Theological Journal 9.1*, Indiana 59-72

Valend-Sendstad, Axel

1995 "Areopagos og vi. Om kristendom og religion i teologihistorisk bibelteologisk lys del 1", *Ichthys 22*, 64-74

1995 "Areopagos og vi. Om kristendom og religion i teologihistorisk bibelteologisk lys del 2", *Ichthys 22*, 114-126

VanderMarck, William

1973 "Natural knowledge of God in Romans: patristic and medieval interpretation", *Theological studies 34*, 36-52

Young, Richard Alan

2000 "The knowledge of God in Romans 1:18-23: exegetical and theological reflections", *Journal of the evangelical theological society 43*, 695-707

8.3 Supplerende litteratur:

Bornkamm, G.

1952 *Die Offenbarung des Zornes Gottes. Röm 1-3*, München, Das ende des Gesetzes, 19

Gärtner, B.

1955 *The Areopagos speech and natural revelation*, Uppsala, 75

Hooker, M. D

1959-60 "Adam in Romans I", *NTS* 6, 300-301

Johansen, Tobias Stern. 2010. "Præster: Andre religioner kan føre til Gud". Kristeligt Dagblad. Lokaliseret d. 5. marts 2010. Online: <http://www.kristeligt-dagblad.dk/artikel/358534:Kirke---tro--Praester--Andre-religioner-kan-foere-til-Gud>

Nielsen, Helge Kjær

1974 *Nytestamentlig græsk – formlære og syntaks*, Ringkøbing, Aros

1991 *Sproglig kommentar til romerbrevet*, Århus, Teoltryk

Schlier, H.

1935 "Über die Erkenntnis Gottes bei den Heiden", *EvTh* 2, 9-10